

MỘT SỐ Ý KIẾN VỀ TIÊU CHÍ TRANG TRẠI

Dương Văn Bình^(*)

Những năm gần đây, kinh tế trang trại đã đóng góp đáng kể vào sự tăng trưởng kinh tế, đồng thời góp phần giải quyết việc làm, tăng thu nhập cho lao động của các hộ nông nghiệp và nông thôn. Sự phát triển của kinh tế trang trại là động lực mới cho phát triển kinh tế hộ nông dân, bên cạnh đó đã tạo ra các vùng sản xuất nông, lâm, ngư nghiệp hàng hoá tập trung, làm tăng khối lượng và giá trị hàng hoá, tạo tiền đề cho công nghiệp chế biến nông, lâm, thuỷ sản và thực phẩm phát triển, mở rộng các ngành nghề dịch vụ ở nông thôn. Nói cách khác: Sự phát triển kinh tế trang trại góp phần thúc đẩy quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế nông nghiệp, thay đổi cơ cấu kinh tế nông thôn theo hướng CNH, HĐH.

Kinh tế trang trại là mô hình sản xuất mới trong nông nghiệp và nông thôn nước ta. Việc xác định *hộ kinh tế nông dân* đủ tiêu chuẩn là *hộ trang trại* đang được thực hiện theo thông tư số:74/2003/TT-BNN của Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, đã tạo điều kiện thuận lợi cho việc xác định và tổng hợp số liệu thống kê về kinh tế trang trại làm cơ sở cho việc đánh giá và xây dựng chính sách đối với phát triển kinh tế trang trại nói riêng và phát triển nông thôn, nông nghiệp nói chung.

Tuy nhiên, việc xác định một *hộ kinh tế nông dân* là *hộ trang trại* theo tiêu chí hiện hành (quy định trong thông tư số 74/2003/TT-BNN) mặc dù đã cụ thể, song vẫn còn rất khó cho việc xác định ranh giới giữa *kinh tế nông hộ* và *kinh tế trang trại*,

làm cho việc thống kê số lượng trang trại rất khó khăn, nhiều địa phương có cách hiểu tiêu chí xác định trang trại theo hướng khác nhau, dẫn đến việc thống kê số lượng trang trại không đồng nhất giữa các địa phương, vì vậy số liệu điều tra thu thập từ loại hình kinh tế trang trại chưa phản ánh rõ được *hiệu quả sản xuất* của mô hình kinh tế này, nhất là khi *kinh tế trang trại* trên đà phát triển và hình thức sản xuất có tính chất đa dạng kết hợp nhiều loại cây trồng, cũng như đa dạng con vật nuôi.

Sở dĩ như vậy, là do “*Khái niệm*” trang trại vẫn dùng (Tiêu chí hiện hành), chưa thực sự mang tính khoa học, cũng như tính thực tiễn:

Trước hết: Sự phát triển của các hình thức tổ chức sản xuất trong nông nghiệp không nằm ngoài quy luật đi từ thấp đến cao, từ sản xuất đơn lẻ, cá thể, rồi tổ hợp tác, hợp tác xã, doanh nghiệp vừa và đến doanh nghiệp lớn với trình độ kỹ thuật và chuyên môn hoá, đa dạng hoá ngày càng cao; cùng với quá trình đó, nền sản xuất phát triển từ sản xuất sản phẩm tự cung, tự cấp, đến sản xuất hàng hoá, rồi nền đại sản xuất hàng hoá đa dạng và chuyên môn hoá cao trong từng sản phẩm và chi tiết sản phẩm. *Kinh tế trang trại* là một hình thức tổ chức sản xuất (tổ chức lao động) cao hơn *kinh tế nông hộ*, đồng thời cũng tạo ra năng suất lao động và giá trị sản phẩm hàng hoá cao hơn so với *kinh tế nông hộ*.

Thứ hai: “*Khái niệm*” trang trại (theo tiêu chí trang trại hiện hành), chỉ căn cứ vào

^(*) Phòng Nông nghiệp Cục Thống kê Thái Bình

quy mô của sản xuất (quy mô về diện tích sản xuất; về số lượng từng loại con vật nuôi; về giá trị sản lượng hàng hoá) để phân định sự khác biệt giữa *kinh tế nông hộ* với *kinh tế trang trại*, mà chưa nói lên được hình thức tổ chức sản xuất, tổ chức lao động, năng suất lao động cũng như mức độ sử dụng lao động của *kinh tế trang trại* đã phát triển ở mức độ cao hơn so với *kinh tế nông hộ*.

Thứ ba: Việc thống kê số lượng trang trại thực hiện theo tiêu chí hiện hành (*Là hộ trang trại phải đạt một trong hai tiêu chí về quy mô sản xuất hoặc về giá trị sản lượng hàng hoá, dịch vụ bình quân 1 năm*) trong thời gian gần đây đã gặp phải những khó khăn đáng kể:

- Trường hợp xác định một hộ đạt tiêu chuẩn trang trại về *quy mô* phải có diện tích đạt mức tương ứng với từng loại cây trồng, có số con tương ứng với mỗi loại con vật nuôi cụ thể, trường hợp này sẽ gặp khó khăn bởi tính đa dạng trong sản xuất của hộ kinh tế trang trại cùng lúc kết hợp nhiều loại cây trồng, nhiều con vật nuôi, cũng như sự kết hợp đa dạng trong sản xuất của hộ: giữa trồng trọt với chăn nuôi, với nuôi trồng thủy sản, với cây con đặc sản khác.

- Trường hợp xác định hộ đạt tiêu chuẩn trang trại về *giá trị sản lượng hàng hoá, dịch vụ bình quân 1 năm* (thường áp dụng cho các trang trại kinh doanh tổng hợp, và hoạt động sản xuất đa dạng cây trồng, vật nuôi), cũng không tránh khỏi những khó khăn, khi áp dụng tiêu chí này vào thực tế làm cho ta hiểu theo nhiều cách và nhiều hướng khác nhau, cụ thể là:

Theo hướng dẫn gần đây nhất (*trong cuộc Tổng điều tra nông thôn, nông nghiệp và thủy sản 2006*) khi một hộ có từ hai hoạt

động sản xuất khác nhau trở lên và mỗi loại hoạt động đều đạt tiêu chuẩn về quy mô hoặc mức giá trị hàng hoá và dịch vụ thì hộ đó được xác định là trang trại, và là trang trại kinh doanh tổng hợp. Dẫn đến việc xác định 1 trang trại thuộc một loại hình *kinh doanh cụ thể* nào đó hay thuộc loại hình *kinh doanh tổng hợp* có thể được xác định theo nhiều cách khác nhau phụ thuộc vào việc theo cấp phân ngành kinh tế nào:

+ Theo phân ngành cấp 1 (Nông, Lâm, Thủy sản) khi đó 1 hộ kinh doanh có ít nhất 2 hoạt động thuộc 2 ngành kể trên mới được coi là *Trang trại tổng hợp*;

+ Theo phân ngành sản xuất cấp 2, cấp 3,... khi đó trang trại tổng hợp được hiểu là có ít nhất 2 hoạt động thuộc ngành cấp 2 (hoặc cấp 3) trở lên sẽ được coi là *Trang trại tổng hợp*;

+ Theo phân loại chi tiết hoạt động sản xuất từng loại cây trồng, con vật nuôi như (cây hàng năm; cây lâu năm; cây ăn quả; lâm nghiệp; chăn nuôi trâu, bò sinh sản, lấy sữa hoặc lấy thịt; chăn nuôi lợn, dê sinh sản, hoặc lấy thịt; chăn nuôi gia cầm; nuôi trồng thủy sản: nuôi cá, hoặc nuôi tôm...v.v.). Khi đó một hộ cứ có hoạt động sản xuất ra 2 loại sản phẩm trở lên được coi là *Trang trại tổng hợp*.

Theo góc độ khác: Khi một hộ sản xuất nông, lâm, thủy sản có giá trị sản lượng hàng hoá, dịch vụ (*không kể là sản phẩm gì, số lượng sản phẩm và mức độ tham gia của mỗi sản phẩm vào tổng giá trị sản lượng hàng hoá của hộ*) đạt mức theo quy định thì được xác định là hộ trang trại, dẫn đến các "trang trại" thuộc loại này thường là các hộ kinh tế có quy mô sản xuất không vượt trội đáng kể; hơn nữa, thường tận dụng lao

động gia đình, việc tổ chức lao động, tổ chức sản xuất chưa chuyên sâu vào loại hoạt động sản xuất nào, nên không tạo được khối lượng sản phẩm hàng hoá lớn và năng suất lao động cao hơn so với hộ trung bình, khi đó có thể xếp những hộ thuộc loại này vào loại hình *kinh tế gia trại*. Thực tế cho thấy rất nhiều địa phương (cấp huyện) thuộc khu vực Đồng bằng Bắc bộ, khi thống kê số lượng trang trại, sử dụng 1 tiêu chí giá trị và cách trên để xác định một hộ là trang trại, làm cho số trang trại tăng rất nhiều, nhưng kết quả sản xuất, khối lượng sản phẩm hàng hoá làm ra từ trang trại chưa rõ nét mức vượt trội so với kinh tế hộ nông dân bình thường.

Với lẽ đó, theo quan điểm chúng tôi nên đồng thời dựa vào hai căn cứ (tiêu chí) có tính chất tổng hợp là: một là *qui mô, trình độ tổ chức lao động, tổ chức sản xuất của hộ*; hai là *quy mô giá trị sản lượng hàng hoá để phân định hộ trang trại với kinh tế nông hộ*.

Trong hai tiêu chí trên, thì tiêu chí thứ nhất *qui mô, trình độ tổ chức lao động, tổ chức sản xuất của hộ* có tính chất quyết định chủ yếu trong việc xác định 1 hộ là trang trại hay không, cùng với nó thì tiêu chí thứ hai *quy mô giá trị sản lượng hàng hoá bình quân 1 năm* cũng là 1 tiêu chí có tính chất tổng hợp phản ánh qui mô không thể thiếu khi xác định trang trại trong giai đoạn hiện nay và những năm tới.

Từ hai tiêu chí trên, trong giai đoạn hiện nay và những năm tới, *Tiêu chí* để xác định một hộ kinh tế (nông, lâm nghiệp, thủy sản) là trang trại được đề xuất ở mức độ như sau:

- Đối với vùng Đồng bằng Bắc bộ, 1 hộ (kinh tế nông, lâm, thủy sản) được xác định

là trang trại khi có số lao động sử dụng *thường xuyên khoảng từ 5 lao động* trở lên và đồng thời giá trị sản lượng hàng hoá phải đạt qui mô từ 150 triệu đồng/năm trở lên (*áp dụng đối với năm 2006*), với qui mô như vậy, giá trị sản lượng hàng hoá bình quân 1 lao động là 30 triệu đồng/năm. Giá trị sản lượng hàng hoá sẽ được tính toán điều chỉnh theo mức trượt giá hàng năm.

- Đối với những vùng và những địa phương khác (*trên cơ sở tiêu chí áp dụng đối với vùng đồng bằng Bắc bộ*) khi xác định 1 hộ là trang trại, cần nghiên cứu đề xuất qui mô về số lao động và giá trị sản lượng hàng hoá ở mức độ phù hợp với từng vùng, miền cụ thể.

- Trường hợp số lao động hộ sử dụng không đạt mức quy định, song vẫn đạt mức giá trị sản lượng hàng hoá, dịch vụ thì có 2 trường hợp sau:

+ Trường hợp thứ nhất: do hộ kinh doanh đã đầu tư trang thiết bị, máy móc, cải tiến tổ chức lao động hiệu quả, hợp lý hoá sản xuất làm tăng năng suất lao động so với hộ trung bình, khi đó, Hộ kinh doanh vẫn sẽ được coi là *hộ trang trại* nếu có giá trị tăng thêm (*chiếm trong giá trị sản lượng hàng hoá, dịch vụ*) đạt ở mức 75 triệu đ/năm trở lên.

+ Các trường hợp khác: mặc dù hộ kinh doanh vẫn đạt mức giá trị sản lượng hàng hoá 150 triệu đ/năm nhưng chỉ được xếp vào loại hình là hộ *kinh tế Gia trại*, khi các hộ đó thuộc các kiểu sản xuất kinh doanh sau:

Một là có thể hộ kinh doanh đó nghiêng về loại hình kinh doanh thuộc ngành thương mại (ví dụ kiểu chăn nuôi lợn gột - nuôi lợn con nhiều lứa trong 1 năm để xuất bán ra

ngoài, vì giá trị hàng hoá thì lớn do quay vòng, còn sản phẩm sản xuất ra không nhiều nên không coi là trang trại).

Hai là hộ sản xuất đó có quy mô sản xuất vượt không đáng kể so với hộ trung bình, hơn nữa, thường tận dụng lao động gia đình, việc tổ chức lao động, tổ chức sản xuất chưa chuyên sâu vào loại hoạt động sản xuất nào, nên không tạo được khối lượng sản phẩm hàng hoá lớn và năng suất lao động chưa vượt trội (ví dụ 1 hộ vừa cấy lúa, chăn nuôi gia súc có, chăn nuôi gia cầm có, nuôi thủy sản có, trồng hoa cây cảnh cũng có... không sản phẩm nào đạt trên 50% giá trị theo tiêu chí thì nên coi là hộ *gia trại*).

Trên cơ sở lựa chọn tiêu chí để xác định trang trại, Chúng tôi đề xuất nội dung thu thập thông tin về kết quả sản xuất của loại hình kinh tế này phải đạt được một số yêu cầu sau:

- Phải thống kê được số lượng trang trại, số gia trại và kết quả sản xuất của loại hình kinh tế trang trại, cũng như của gia trại trên địa bàn từ cấp xã, rồi tổng hợp cho huyện, tỉnh và toàn quốc.

- Để thống kê (lập danh sách) số lượng trang trại, số gia trại sát đúng theo hai tiêu chí trên thì việc tổ chức thu thập số lượng trang trại phải được triển khai từ cấp xã, cùng với sự chỉ đạo của cấp Ủy đảng và Chính quyền các địa phương, cần có hướng dẫn cụ thể bằng văn bản cho người làm thống kê cấp xã để có thể xác định đúng hộ trang trại, hộ gia trại. Trong quá trình thống kê số trang trại gắn liền với các chỉ tiêu về diện đất sử dụng, số lao động, diện tích cây, số cây và con vật nuôi, sản phẩm và doanh

thu bán sản phẩm sản xuất trong năm của trang trại. Những hộ chưa đạt tiêu chuẩn trang trại thì được xếp sang loại hình gia trại và sẽ được thống kê riêng.

- Việc thống kê phân tổ loại hình kinh doanh của trang trại: Trong hướng dẫn thực hiện tiêu chí cần có sự qui định cụ thể mức tham gia vào giá trị hàng hoá của loại sản phẩm để xác định loại hình kinh doanh của trang trại (ví dụ 1 hộ sản xuất cùng lúc nhiều loại sản phẩm, nếu có 1 sản phẩm cụ thể đạt 50% giá trị sản lượng hàng hoá của hộ trở lên thì hộ đó là trang trại và loại hình kinh doanh được xếp theo sản phẩm có giá trị chiếm nhiều nhất).

- Những hộ trang trại (cơ sở) mới đầu tư thì căn cứ vào số vốn đầu tư và hướng đầu tư vào sản xuất sản phẩm gì trong khoảng thời gian từ 1 đến 3 năm đầu để xác định hộ có là trang trại và loại hình của trang trại đó (nếu là trang trại phải có vốn đầu tư ở mức bình quân 100 triệu đ/năm); sau khi sản xuất đã ổn định vẫn căn cứ vào tiêu chí đề xuất (*qui mô, trình độ tổ chức lao động, tổ chức sản xuất của hộ; và quy mô giá trị sản lượng hàng hoá*) để xác định trang trại.

- Sau khi đã thống kê được số trang trại, gia trại cần tiến hành điều tra mẫu để thu thập kết quả sản xuất, chi phí và hiệu quả sản xuất kinh doanh của trang trại (nếu không có điều kiện điều tra toàn bộ). Số mẫu đề nghị điều tra 20% số trang trại hiện có theo mỗi loại hình.

Trên đây là một số vấn đề về việc lựa chọn tiêu chí để xác định trang trại, cũng như một số yêu cầu trong công tác thu thập thông tin về trang trại rất mong có nhiều ý kiến quan tâm, trao đổi■